

др Вишња Мићић¹

Универзитет у Београду, Учитељски факултет

Оригинални
научни рад

doi:10.5937/inovacije1504093M

Нехронолошко чишање збирке њесама Авантуре Краљевића Марка

Резиме: У раду се размајрају њосћуйци акћуализације ејској лика Марка Краљевића у збирци Авантуре Краљевића Марка Бранка Сћевановића. Циљ рада је да се расветли инћерћексћуална веза ових њесама са ејском њоезијом и лећендама о Марку, али и да се ѡредвиде моћући ѡкови њихове рецетције, зависно од чићалачкој искусћва ѡретћиосћтављеној чићаоца. Полази се од ѡретћиосћтавке да је збирка намењена најмлаћој ѡублици, која није склона ѡшумачењу инћерћексћуалних дијалоћа и која није довољно ѡјознаћта са нашом ејском ѡтрадицијом. Разоћкрива се моћућа функција инћерћексћуалних додира на којима ѡочива уметнички ѡексћ у сћецифичном, нехронолошком чићању о Марку Краљевићу.

Кључне речи: Марко Краљевић, Бранко Сћевановић, чићалац, чићалачко искусћво, рецетција књижевној дела, инћерћексћуалносћ, ејска ѡесма.

*Шћо су рекли, ѡако му се сћекло
(„Урош и Мрњавчевић“)*

Историјски или епски Марко?

У збирци песама Бранка Сћевановића *Аванћуре Краљевића Марка* структуриран је нови портрет Марка Краљевића по моделу архетипског јунака, и то поступцима мотивације, актуализације, надоградње и слободног преобликовања лика у кључу српског јуначког епо-

са.² „Сћевановић све песме у овој књизи пише по узору на дискурс народне поезије, а томе у

2 Овде треба подсетити да се у већини епских народних песама Марко приказује као носилац идеалних патријархалних моралних норми (на пример, „Марко Краљевић и бег Костадин“, „Урош и Мрњавчевић“), као добротинитељ и избавитељ (на пример, „Марко Краљевић укида свадбарину“ – „Све повика, мало и велико: / Бог да живи Краљевића Марка! / Који земљу од зла избавио, / Који сатр земљи зулумћара; / Проста м’ била и душа и тело!“), о чему сведоче и завршни стихови песме „Марко Краљевић и соко“ („Опет то, мало другачије“): „Спомине се Краљевићу Марко, / Као добар данак у години“ (в. Stefanović Karadžić, 1833: 60, 328). Према речима Војислава Ђурића (Ђурић, 1955: 64): „Марко је отелотворена тежња присутног народа да се опаше нео-дољивом силом и да поломи ропске оквире живота.“

¹ visnja.micic@uf.bg.ac.rs

прилог иде не само тематика, него и персонална идентификација јунака дата у инверзији, карактеристична за народну књижевност – Краљевићу Марку“ (Рапић, 2011: 122). У трима песмама, које чине оквир збирке, даје се и наговештај комплексне противуречности између историјског и епског јунака.

Уводна песма, „Занимање Марка Краљевића“, која је и својеврсни резиме збирке, наговештава да ће се кроз целу збирку, уосталом, као и у гусларским песмама, откривати и догађаји које историја не бележи: „Свака песма о њему открије / шта је било – и кад било није.“ Њеним средишњим делом управо се позива читалац на препознавање тема и мотива из народне епике.

Чуда ствара:
с виллом разговара,
слабе брани,
сиромашне храни,
битке бије,
много вина пије,
кори цара,
силнике шамара...

Некад, море,
и друмове оре!
Да победи,
дреновину цеди,
коња Шара
крај пута одмара,
преговара,
тамнице отвара.³

Слике се, као што видимо, надопуњују или смењују асоцијативно, призивајући кључне моменте из песама: „Марко Краљевић и вила“, „Марко Краљевић укида свадбарину“, „Марко Краљевић и Муса Кесеџија“, „Марко пије уз Рамазан вино“, „Марко Краљевић познаје очинску сабљу“, „Орање Марка Краљевића“, „Марко

3 Ове две строфе се и метрички разликују од остатка песме. Док је осталих пет катрена написано у епском десетерцу са цезуром након четвртог стиха, ове две (средишње) строфе представљају и графички рашчлањен десетерац, чиме се наглашава пауза и постиже динамика у смењивању слика позајмљених из народне поезије.

Краљевић и Вуча генерал“ и других. У наредној строфи Стевановић истиче да оне нису ту да би откриле истину о Марку, већ да је њихова улога духовна: „Бруји, струји лековита варка: / то је нама остало од Марка.“ Епски Марков лик проистекао је из народне непомирљивости са турским ропством.⁴

Функција индивидуализованог лирског јунака за најмлађег читаоца може се упоредити са функцијом колективног јунака за народ који га слави. Ако је оваква аналогија могућа, оно што је Марко у усменој поезији представљао за српски народ, то у Стевановићевој песми („Марково прво јунаштво“) његов измаштани детињи лик, велики мали јунак, треба да буде за дете читаоца, штитећи га од највећих страхова.

Познато је да је у појединим народним песмама његов лик приказан несавршено, па он не поступа према сопственим начелима, већ по нужди и слабости.⁵ Такву несавршеност Стевановић дозвољава само у претпоследњој песми „Бој на Ровинама“, где мери историју наспрам епике, али не изоставља да оправда и „спасе“ Марка.⁶ Песник признаје да је овде изневе-

4 Он је, заправо, најпознатији и највећи јунак на Балкану. Само такав јунак могао је да помири непомирљиве људске и надљудске особине и постане та насушна „варка“ која ће га величати и вековима после смрти или како песник каже: „Вековима Марко посла има / у јуначким јаким стиховима.“ Он је, такође, сведочанство о ванредној стваралачкој даровитости наших певача, премда су о њему певале и песме других народа, међу њима македонске, словеначке, бугарске.

5 У песми „Марко Краљевић и Мина од Костура“ Марко мора да одлучи на који од три позива да се одазове, па моли мајку за савет: „О мој синко, Краљевићу Марко! / У свате се иде на весеље, / На кумство се иде по закону, / На војску се иде од невоље: / Иди, синко, на цареву војску; / И Бог ће нам, синко, опростити, / А Турци нам неће разумјети“ (Stefanović Karadžić, 1833: 363).

6 У песми се каже: „Терали у бој владаре поробљених земаља, / а међу њима Марка, већ остарелог краља [...] *Враћај се назад њесмо!* Док су дрхтале стреле, / однеше виле Марка да му ране исцеле.“ Овакво избављење помиње се у народним легендама о Марку Краљевићу (Stefanović Karadžić, 1867: 240, 241).

рио обећање о приповедној вечности.⁷ Стога, у последњој строфи враћа јунака у одабрану матрицу, а у последњој песми, „Где је Марко“, потврђује тај повратак: „Једни тврде ово, другима се чини / како Марко спава у некој пећини. Где год да је, лавље у сну чува здравље: прича му покривач а песма узглавље.“⁸ Прича (покривач) Марку дарује сан, а песма (узглавље) немир, јер га у том сну враћа сопственим противуречностима: „Марко, испод јеловога грања, / вековима исти санак сања. // А у њему – сам од себе бежи / према белој цркви Самодрежи.“ Алудира се на чувену песму „Урош и Мрњавчевићи“ (бескомпромисног, правичног Марка, који суди *ни њо дабу, ни њо сиричевима*). Самодрежа црква овде је својеврсни контрастни симбол, јер су баш пред овом црквом Марку упућене пророчке очеве клетве и кумови благослови, који су га за будућност можда и најтачније одредили, а за које народни певач каже: „Што су рекли, тако му се стекло.“⁹ У вечном приповедном сну бежи од самога себе и својих противуречности.

Песме о којима је досад било речи – уводна, „Занимање Марка Краљевића“, и две завршне, „Бој на Ровинама“ и „Где је Марко“, чине

7 Уводну, биографску песму Бранко Стевановић не завршава смрћу јунака, него му обећава вечни живот у предању: „Пламте снови, кроз њих Марко плови.“

8 Приповест каже да се након крвавог боја Бог смиловао на Марка и некаквим чудним начином пренео и њега и Шарца у пећину у којој и сада обојица живе: „он, забодавши своју сабљу под греду или је ударивши у камен, легао те заспао, па једнако спава, пред Шарцем стоји мало маховине од које помало једе, а сабља све помало излази испод греде или камена, па кад Шарац маховину поједе и сабља испод греде или камена испадне, онда ће се и он пробудити и опет на свијет изаћи...“ (Stefanović Karadžić, 1867: 241).

9 У песми „Урош и Мрњавчевићи“ краљ Вукашин куне: „Сине Марко, да те Бог убије! / Ти немао гроба ни порода! / И да би ти душа не испала, / Док Турскога цара не дворлио! / Краљ га куне, цар га благосиља: / 'Куме Марко, Бог ти помогао! / Твоје лице св'јетло на дивану! / Твоја сабља сјекла на мејдану! / Нада те се не нашло јунака! Име ти се свуда спомињало, / Док је сунца и док је мјесеца! / Што су рекли, тако му се стекло“ (Stefanović Karadžić, 1833: 196, 197).

оквир збирке. У њима се одређују крајње тачке између којих се развија и гради Марков портрет – од рођења до смрти и након ње. Треба нагласити да се само у њима експлицитно призива историја. Па опет, колико год очекивали реалистичан оквир у додиру са историјом, та два најважнија момента – долазак на свет и опроштај – представљена су чудесно. Попут некаквог комичног митског бића, Марко је са стране посматрао сопствено рођење („Чекао је дуго, из прикрајка / да га роди Јевросима мајка.“), не желећи да ускрати родитељима радост и свечаност дочека сина првенца, премда, у ироничном тону: „Да му оцу, краљу Вукашину, / риђе веће од радости сину!“¹⁰ Овоземаљску погибију поправља епско чудо, па му самртне ране исцељују виле и препуштају га унутарњем немиру и вечном, приповедном животу.

Овакав мозаик цитата на оквирима збирке потврда је сталног дијалога са народном епиком и кроз све остале песме.¹¹ Пред читаоца ставља задатак препознавања епских момената, тачније, рачуна на њихово разумевање у новом, лирском кључу. Претпоставља *узорној, комисијеној чишаоца*.¹² Умберто Еко (Еко, 2003: 36) текст сликовито назива „лењом машином која од читаоца очекује велику сарадњу“. Међутим, узмемо ли за полазиште да је збирка намењена деци и да на препознавање подтекста не можемо рачунати у великој мери, само читање (и тумачење текста) добија нови след. „Дечје интертекстуално искуство је посебно нехронолошко, па је самим тим важно и питање о смислу који

10 Уз ове стихове у песми је дата фуснота у којој се појашњава и ублажава такав тон, о чему ће посебно бити речи.

11 У анализи интертекстуалних веза ослонићемо се на класификацију интертекстуалних релација у *Теорији циљаности* Дубравке Ораић Толић (Oraić Tolić, 1990: 11–14). Присутна је алузија, чешће пародија, а у насловима гдезде и цитатност (релација подударана), затим општа места и формуле.

12 Узорни или компетентни читалац наоружан је бескрајним енциклопедијским знањем и кадар је да открије алузије и семантичке везе међу текстовима (в. Еко, 2002: 128).

деца могу да извуку из неког текста онда када се његово интертекстуално искуство не може ни замислити“ (Vilki, 2013: 209–210). Питамо се на којој тачки разумевања се налази наш претпостављени читалац: дете које нема свест о сложености и противуречности епског портрета Марка Краљевића. За њега оно може бити сведено на дословност у којој се не остварује дијалог са традицијом, осиромашено за ироничну, пародичну, гдезде и хуморну могућност. „А функција читаоца се састоји у томе да се покорава сугестијама и директивама што потичу из дела, и да не анализује било које аспекте, него оне које сугерише дело“ (Lešić, 1981: 160).

Сурова дечја игра – мајчин и очев поглед

По узору на народну епiku, значајну улогу у животу новог Марка има лик мајке, његовог духовног вође, етички узвишене личности.

У песми „Марко и брат му Андрија“ она пита: „Где ти је, сине, млађи брат?“ Ово питање, додуше, модификовано, позајмљено је из истоимене песме.¹³ Апострофом – *сине*, и то њеним уметањем, она активира некакво несвесно и безусловно поверење, а затим истиче његову одговорност као старијег брата („Где ти је млађи брат?“) и наводи га на преиспитивање. На сличан начин поступа и у песми „Марко Краљевић и врабац жутокљунац“, где се приказује својеглави несташни дечак који ставља на муке ухваћену птицу. Можемо рећи да је у њој садржана пародијска праслика „будућег“ Марка, коме су народни певачи каткад приписивали варварске поступке: „Пишти врапче, хтело би да скаче... / Шта дечаку птичје сузе значе? / ’Соколићу’ – Марко врапцу вели, / ’наш те мачак на мегдану

жели!“¹⁴ Ову сурову игру он прекида након мајчиног прекора: „Врати, сине, врапчића врапцима! / Окани се, мајка те преклиње, / те сурове игрице детиње.“¹⁵ Песник подражава стих народних певача и тиме остварује исти емоционални утицај на јунака, а посредно и на читаоца.¹⁶ Наглашава се поштовање и присност са мајком.

Готово свака конфликтна ситуација у опису Марковог детињства пропраћена је мајчиним опаскама: „Мајчин прекор Марку срце таче, / па опрезно помилова врапче / и шапну му: ’не брени, пернати, / својим ћу те побратимом звати!“ Пародира се утицај мајке на Маркове одлуке. Њено виђење дечакове игре у супротности је са очевим, те се алудира на њихове супротстављене етичке концепте: „Што се тиче оца Вукашина, / радосно је посматрао сина, / говорећи да та прича ваља / за будућег јунака и краља.“ Тиме се, кроз опречан мајчин и очев утицај, донекле оправдава и „будући“ Марков опречан лик о коме Јован Деретић (Deretić, 1995: 131) каже: „Марко Краљевић је најсложенија и најпротивуречнија личност читаве наше народне поезије, с најширим дијапазоном свог моралног лика. Зато су се на њ могли лепити тако различити мотиви, зато се он појављује у улогама које су и у моралном погледу и по свом историјском карактеру толико удаљене, понекад скоро непомирљиве.“ Овде је присутна и пародија на чувену песму „Урош и Мрњавчевићи“. Приказана је Маркова одлука да

14 Први део стиха „Пишти врапче, хтело би да скаче“ није случајно исказан формулом која се појављује у одсудном моменту песме „Сестра Леке капетана“. Марко је у тој песми приказан као сурови и свирепи судија: „Пишти Роса, далеко се чује“ (Stefanović Karadžić, 1833: 241).

15 У овој песми Марка су остала деца молила да пусти птицу: „Молила га сва остала деца / да се смири, птицу да не пеца“, али он реагује само на мајчине речи: „Мајчин прекор Марку срце таче...“, чак и када су оне у супротности са очевим.

16 У песми „Урош и Мрњавчевићи“ мајка изговара следеће речи: „Немој, сине, говорити криво“ (Stefanović Karadžić, 1833: 192), а у песми „Орање Марка Краљевића“ беседи: „Остани се, синко, четовања, / Јер зло добра донијети неће“ (Stefanović Karadžić, 1833: 438).

13 У бугарштини „Марко Краљевић и брат му Андријаш“, у самртном аманету, Андријаш изговара претпостављене мајчине речи на повратку кући: „Да гди ти је, кнеже Марко, твој брајен Андријашу?“ (Zlatković, Lukić, 2005: 68).

послуша мајку и поступа правично, чак и када је то у супротности са очевим („краљевским“) интересима.

За разлику од детињег, однос одраслог Марка са мајком поприма комичан тон, па се у другом делу збирке може говорити о типичној пародији са функцијом депатетизације изворног текста. У песми „Маркова забава“ оксиморонским склопом *несћашко – делија* пародира се мајчина улога у епској поезији: „Забринула се: 'Где ли је / несташко од мог делије?'“ Још снажније се то види у песми „Јади слуге Голубана“: „Страх се јавља у делије / да ће мајка да га бије.“ Овај Марко, као што видимо, стрепи због могућих батина, што га донекле приближава искуствима најмлађих читалаца са својим родитељима. Међутим, такав јунак није примамљив за поистовећивање. Његов страх од мајчаних батина више је него комичан. Таквим сценама Стевановић призива још један парадокс из епске поезије о Марку. Он је у младости приказан као озбиљан, правичан, мудар, док се у каснијим песмама, које говоре о старијем Марку, приказује као шаљивција, пустолов и пијаница: „у младости личи на старца, а у старости на младића“ (Deretić, 1995: 143).

У уводној песми имамо супротан поступак: „Пссст, тише читај, да не чује Марко: / отац му је био владар а кржљавко, / за разлику од сина јунака / који беше налик на ујака.“ Песник овде лик краља Вукашина супротставља Марку и ујаку му, војводи Момчилу, ослањајући се на народну песму „Женидба краља Вукашина“: „Што Момчилу било до кољена, / Вукашину по земљи се вуче; / Што Момчилу таман калпак био, / Вукашину на рамена пада...“ (Zlatković, Lukić, 2005: 9). Оно што народни певач приказује посредно, сликовитим и духовитим супротним поређењем, Стевановић исказује субјективно, директним контрастом: јунак – кржљавко. Он позива читаоца да, пре него што ишта изусте, тихо чита ове непријатне детаље о краљу („Пссст, да

не чује Марко“). Такав рецепцијски додир песника и читаоца изискује посебан обзир према детињем Марковом лику и даје некакво покриће за наивност пародије у првом делу збирке. Овај поступак, стога, можемо назвати и неком врстом *контрапародије* (јер у пародији нема таквих обзира). Њоме се жели ублажити комичност општепознатог епског контраста. Песник штити дечака од непријатног сазнања о оцу, и то чини двоструко: на значењском плану, тајновитим заједништвом у обраћању реципијентској фигури (детету читаоцу), а на формалном плану, навођењем напомене у фусноти. Читаоцу скреће пажњу на однос између јунака и његовог оца.

У песми „Шарац“ први пут се краљ Вукашин не назива оцем или бабом, него Марковим татом. Такав лексички избор пристаје једној песничкој интимизацији епског јунака, а посебно песми која говори о дечаковом угледању на оца: „И Марко се, гледајући тату, / пустоловном учио занату.“ Краљ Вукашин приказан је као радознао, светски човек, на кога се имало због чега угледати: „Сматрао је вредним труда / радознало да врлуда / Византијом, земљом чуда.“ Тако се Маркова потреба за добрим коњем управо и објашњава угледањем на оца, за кога се у овој песми везује ништа мање него избор доживотног пратиоца. Иако песник следи епски поредак у којем се мајчини савети стављају испред очевих, било у озбиљном или шаљивом тону, он проналази оквир у коме ће изградити однос овог дечака и са оцем. Без тога би млади читалац тешко разумео песму „Марица“, која на неки начин треба да наговести и објасни Марков гнев у епском сусрету са очевим убицом: „Марко је зубе стиснуо, / за оцем – није писнуо. / Ни јекнуо ни вриснуо. / (У глави Марковој пламти: / 'Не плачи него памти!')“ Овај дирљив тренутак, када би сигурно и заплакао и вриснуо, а уместо тога чека и памти, у свести претпостављеног читаоца добиће свој епилог у епском сусрету са Турчином Мустаф-агом када или ако буде упознао народну песму „Марко познаје очину сабљу“.

Маркова снага и оружје

Скоро трећина песама у Стевановићевој збирци говори о Марковој снази и оружју. Песник следи поетске законитости усмене епике, пре свега хиперболу, а приказује га као митског јунака. То и не чуди, с обзиром на чињеницу да се о његовој физичкој снази не налази никаква потврда у историји, већ да је она једино испевана у народним песмама.¹⁷

Песму „Маркова забава“ заснива на једној од епских слика из народне песме „Марко Краљевић и Муса Кесеџија“: „Топузину баца у облаке, / Дочекује у бијеле руке.“ Ови стихови, иначе, спадају у општа места помоћу којих народни певач жели да прикаже Мусу Кесеџију као јунака већег и од самог Марка. Није случајно што Стевановић бира управо ту слику да „поправи“ Марков епски портрет.¹⁸ У свом преобликовању песме-модела он не дозвољава веће јунаштво од Марковог: „Већ седми дан ти владарко, / у небо гледа твој Марко. / Чуди се мајка: 'Шта му је, / да седам дана самује?!' // Смеше се момци велможе: / 'Друкчије бити не може. // Буздован хитнуо, мати, / па чека да му се врати!“ На изворну епску слику, која је већ заснована на хиперболи, додаје се нова компонента. Не само што јунак баца оружје у облаке и дочекује га рукама, како је то радио Муса Кесеџија, него замахује тако снажно да га чак седам дана чека да се с неба врати.¹⁹ Слично се поступа и у песми „Такмичење“. Марко предњачи над осталим јунацима у бацању камења тако што разбацује брда. Тиме заслужује да се брдо по њему и назове: „Ко год брдо баца, / зваће се по њему.“ У

17 Детаљније види у: Deretić, 1995: 132.

18 Подсећања ради, у поменутој епској песми говори се о борби у којој Марко уз вилинску помоћ побеђује Мусу, потегавши „ноже из потаје“. Народни певач га ставља на испит савести стиховима: „Јаох мене до Бога милога! / Ће погубих од себе бољега.“

19 У песми се уместо топуза појављује буздован, вероватно из метричких разлога, с обзиром на то што је цела песма испевана у десетерцу.

овој песми је уз хиперболу десемантизован географски назив Марков камен, чиме се конструише његова нова етимологија: „Каква моћ Маркова, / такав му и знамен: / низ брдских врхова / званих Марков камен.“ Иако се, по предању, овај географски појам првобитно и односио на некакав велики камен на којем је био урезан траг копита и удубљење од Маркових прстију,²⁰ његово садашње значење везује се за место на Мироч планини. Тако песник проналази шаливу копчу у речи *камен*, то јест у пресеку назива древне игре (*бацање камена с рамена*) и доста честог географског назива за брдо или планински врх (*Марков камен*, *Мачков камен* и сл.). Ако се *брдо* може назвати *каменом* – и то Марковим *каменом* – онда се и Марко може такмичити у бацању *брда* са рамена.²¹

У песми „Марко цеди суву дреновину“, што је јасна пародија на песму „Марко Краљевић и Муса Кесеџија“, снага јунака мери се цеђењем грања. У њој се даје кратак сиже првог дела епске песме: 1) Марковог тамновања, 2) ослобађања од тамнице јер је дошло до невоље и 3) показивања снаге цеђењем суве дреновине. Међутим, овде се одмеравање снаге не завршава мегданом, већ неочекиваним припремањем меденог напитка.²² Као што је у изворној песми Марко два пута цедио дреновину – први пут неуспешно и други пут успешно, јер је повратио снагу („Донесоше дреновину Марку; / Кад је стеже у десницу руку, / Прште пуста на двоје на троје, / И дв'је капље воде искочише) – тако и у овој песми добија две шансе:

20 Легенда „Марково бацање камена“ (Čeliković, 2004: 289–292).

21 У основи ове хиперболе могло се наћи и народно веровање да је Марко, задојен вилинским млеком, био кадар тај велики (Марков) камен са урезаним коптом бацити на врх Хума.

22 Шаливом тону песме доприноси и веома успела илустрација Косте Миловановића на којој је приказана флаширана 100% природна медовина, без конзерванса. Тиме и илустратор сугерише да је тежиште песме на крају, у уживању у медовини, а не у мегдану.

Донесоше неку дреновину,
просушену мало, на брзину.

Ако вреди,
Нека је исцеди.

Марко рече: „Извините, молим,
зар да труње цедити изволим?!”

Ту од дрена
нема ни помена.“

Посла их у своју дедовину
да донесу бољу дреновину.

Та се, сува,
у предању чува.

Па је стисну, а из дреновине
теку капи чисте медовине.

Свима биће
довољно за пиће.

Пошто се грање цеди ради доброг пића,
овде препрека није у снази него у квалитету дре-
новине. Шаљиви расплет познатог сижеа једна је
од најуспелијих пародија у овој збирци.

Изостављени мегдан у претходној песми
о мерењу снаге, у којој се Марков противник и
не спомиње, осим посредно, као *некаква невоља*,
песник одужује песмом „Марко и Муса“. У њој
истиче важност ривалства за истинско одмера-
вање снага:

Шта би Марко да му није
било Мусе Кесеције?

Шта би Муса да Марка не беше,
да се један на другог костреше?

Би ли Муса и без Марка
с ким имао да се чарка?

Да онако пуни снаге стану
један према другом на мегдану!

Да се меркају и мрште,
па да ударци запрште!

Да им двобој потраје што дуже,
обојица песму да заслужи!

Ово је песма о мегдану без мегдана. Кроз
претпоставку о узајамној неопходности ових

двају мегданџија, призивају се и нагло смењују
слике њихових сусрета: они се најпре костреше,
започињу чарку, стоје један наспрам другог, мер-
кају се, мрште, док на крају не почну са борбом.
Две строфе у којима се призива динамична сли-
ка – чарка и туча, нису испеване у десетерцу, већ
у осмерцу, док су десетерачким, динамичним
стихом приказане статичне слике. Након првог
читања читалац не може бити начисто са тим да
ли је прочитао песму о мегдану или не. У заврш-
ној строфи даје се одговор на питање с почет-
ка песме. Ривалство ових двају јунака на мегдану
услов је њиховог епског опстанка.

Марков портрет у овој збирци умногоме је
одређен и односом са султаном у песми: „Мар-
ко и цар“. Песник поправља народни прекор да
је „турска придворица“. За разлику од народ-
них песама „Марко Краљевић познаје очину са-
бљу“ и „Марко пије уз рамазан вино“, у којима
се приказује цар који дрхти од Марковог гнева,
али га се врло једноставно ослобађа машивши
се руком за џепове и бацивши му коју стотину
дуката,²³ у Стевановићевој песми у његовом од-
говору нема те покорности.

Док доћера цара до дуvara;
Цар се маши у џепове руком,
Те извади стотину дуката,
Па их даје Краљевићу Марку:
„Иди, Марко, напиј ми се вина;
Што су ми те тако ражљутили?“
„Не питај ме, царе поочиме!
Познао сам сабљу баба мога;
Да сам Бог д’о у твојим рукама,
И ти би ме ’вако ражљутио.“
Па он уста и оде чадору.
(„Марко Краљевић познаје очину сабљу“)

²³ Опширније о сусретима Марка Краљевића и цара опева-
них у народној поезији видети у: Đurić, 1955: 65–66.

Док дотера цара до дувара;
Цар се маша руком за џепове,
Он извади стотину дуката,
Па и' даје Краљевићу Марку:
„Иди, Марко, те се напиј вина.“
(„Марко пије уз рамазан вино“)

Једног од тих опеваних дана,
срдит Марко бану пред султана.
Растерао гомилу чувара,
Дошерао цара до дувара.*

Види султан – добро неће бити,
пружа новце да Марка подмити.
„Ево, те се напиј вина!“ – рече.
(Дрхти рука, па златници звече.)

Веђе Маре о бркове гаре:
„Иди, царе, и понеси паре!
Ето теби дуката у беди,
Јунаштво ти ничему не вреди!“

* Није згорег имати у виду:
кад се каже *дувар*, ради се о зиду.
** У последње време све ређе и ређе,
Уместо *обрве* говори се *веђе*.
(„Марко и цар“)

У овој песми, као што је обећано у уводној, Марко „кори цара“ и држи му моралну лекцију коју као вазал никада није имао прилику да одржи. Тај нови Марко, то јест *Маре*, који није слаб на дукате као његов епски двојник, чудесни је лирски јунак Стевановићеве збирке.

На крају

Као што примећујемо, песник подражава епски стих, укључује десетерац, апострофу, општа места, епске формуле и др. Пародија и алузија су најчешће благе и наивне. Њихо-

ва функција, осим спорадично, није уобичајено исмевање или депатетизација озбиљног текста на који се ослања. Узимање фрагмената из епске традиције овде има конструктивну функцију стварања неке врсте *йрасећања* код претпостављеног – младог читаоца. Нуди му посебну врсту доживљаја изворног текста са којим га посредно суочава – води га кроз *нехролошко читање* о Марку Краљевићу. Лик највећег јунака на Балкану он може упознати најпре кроз ову збирку, разабериући само поједина општепозната места. Пародијска веза са епском биографијом јунака у том случају имаће улогу, можда, само бледе слутње о његовом значају у народној традицији и култури.

Марко Краљевић је, без сумње, најпре био дете, а читалац ће, логично, и желети да упозна дечака пре него одраслог јунака. У песми се рачуна на такво интересовање читаоца. Као дечак, Стевановићев Марко показује многе важне особине и склоности будућег епског јунака у којег ће „одрасти“. Тиме прототекст и подтекст привидно мењају места. Песник, дакле, нашег *наивној читача* вара оваквим поретком у збирци. Увођењем измаштаног дечјег лика, хронологију читања управо поставља наопачке. Упознајући лирског Марка, његово рођење, детињство, породицу и најважније подвиге, наш претпостављени читалац се припрема за озбиљан текст из народне књижевности у којем ће се слутње обистинити. Ништа мање није ангажован ни портрет одраслог Марка у збирци. Песник проналази начине да поправи или ублажи многе несавршености његовог епског лика. Оправдава сурове поступке, вазалске манире и одлуке. Даје мотивациону основу за будући критички однос према јунаку у „одраслој“ песми, у којој ће се обелоданити те несавршености. Коначно, приликом читања епске поезије, наш ће читалац моћи да укључи своје *нехролошко* читалачко искуство. Стевановићев *Маре* за њега ће представљати уметничку праслику сопствене епске егзистенције.

Извор

- Stevanović, B. (2011). *Avanture Kraljevića Marka*. Beograd: Čekić.

Литература

- Čeliković, B. (2004). *Neko beše Kraljeviću Marko*. Čačak: Legenda.
- Stefanović Karadžić, V. (1833). *Narodne srpske pjesme – knjiga četvrta, u kojoj su različne junačke pjesme*. Beč: Štamparija Jermenskoga manastira.
- Stefanović Karadžić, V. (1867). *Život i običaji naroda srpskoga*. Beč: Naklada Ane udove V. S. Karadžića.
- Zlatković, I., Lukić, M. (2005). *Antologija narodnih pesama o Marku Kraljeviću*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

***

- Deretić, J. (1995). *Zagonetka Marka Kraljevića – o prirodi istoričnosti u srpskoj narodnoj epici*. Beograd: Mala biblioteka Srpske književne zadruge.
- Đurić, V. (1955). *Srpskohrvatska narodna epika*. Sarajevo: Narodna prosvjeta.
- Eko, U. (2003). *Šest šetnji kroz narativnu šumu*. Beograd: Narodna knjiga.
- Lešić, Z. (1981). Fenomenološki pristup književnom delu. *Moderna tumačenja književnosti* (135–164). Sarajevo: Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Oraić Tolić, D. (1990). *Teorija citatnosti*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Panić, T. (2011). Vaspitni i zabavni Kraljević Marko – Branko Stevanović: *Avanture Kraljevića Marka. Detinjstvo: časopis o književnosti za decu*, 3/4, 121–124.
- Vilki, K. (2013). Povezanost tekstova: intertekstualnost. *Tumačenje književnosti za decu* (205–216). Beograd: Učiteljski fakultet.

Summary

This paper is on the actualisation of the epic character of Marko Kraljevic in the collection of tales Adventures of Marko Kraljevic by Branko Stevanovic. The aim of this paper is enlightening inter-textual connection of these poems with epic poetry and legends about Marko, and to foresee possible currents of its perception, depending on the reader's experience of the assumed reader. We are starting from the assumption that the collection is aimed for the youngest age groups, not having tendencies towards interpreting inter-textual dialogues and not being acquainted enough with our epic tradition. Possible function of inter-textual overlapping is being revealed and which is a stating point for the text in specific, non-chronological reading about Marko Kraljevic.

Key words: *Marko Kraljevic, Branko Stevanovic, reader, readers' experience, reception of the piece of literature, intercultural, epic poem.*